

SZALÁNCZAY GYÖRGY

Viták Komjáthyról

„Komjáthy Jenő ama éteri és kozmikus líra egyetlen magyar képviselője volt, melynek a világirodalomban Shelley a legismertebb és legnagyobb példája.” — írja költészetéről Komlós Aladár, aki életművének egyik legalaposabb ismerője.

Szécsényben született 1858-ban, a közelmúltban ünnepeltük születésének 110. évfordulóját. Nemcsak születési helye Nógrád, hanem életének legnagyobb időszaka is megyénkhez kapcsolódik. Balassagyarmaton tanított, amíg a kicsinyes kispolgárokból álló iskolaszék — az öntudatos költő egy csekély vétkét eltúlozva — felfüggesztette állásából. Két évig állás nélkül nyomorgott, majd a távoli Szenic községben kapott katedrát, ahol a teljes magányban újból kisarjadt költészete. S ennek a magányból kifakadó, különös, misztikus, a magyar líra történetében páratlan költészetnek az értékelése a múltban is, ma is vita tárgyát képezi.

Életében költészete alig váltott ki visszhangot, kevés alkotása jelent meg. A költő terve az volt, hogy egyszerre kötetten lép a nyilvánosság elé. De a kötet még nyomdában volt, (A homályból címmel jelent meg 1895-ben), amikor költőjét elragadta a korai halál.

Halála után a Palágyi testvérek — akik életében a legjobb barátai voltak — írtak róla rövid ismertetést. Az élet rajongóját hangsúlyozták ki egyéniségéből, akit a mostoha sors — és hozzátehetjük: a kor társadalmának értetlensége — a magányba kényszerített. Meg kell állapítanunk, hogy ennek az igen jószándékú írásnak sajnos nem sikerült az ismeretlenségből kiemelni Komjáthyt és költészetét.

Költői nagyságára, költészetének jelentőségére a híres ifjú bölcsész triumvirátus: Babits, Juhász, Kosztolányi hívták fel a figyelmet. A sekélyes, szirupos „népnemzeti” költőkkel szemben Komjáthy költészetében látták meg a modern magyar líra gyökereit. Az azóta eltelt időszak filológiai kutatásai igazolták őket. Ma már kimutathatók azok a szálak, melyek egészen Adyig vezetnek tőle, költészetében fellelhetjük azokat a vonásokat, melyek az új kort követelő, társadalmi mondanivalót hordozó adys szimbolizmusban teljesednek ki.

Amint ezek a későbbi nagy költők elődjüknek és példaképüknek kezdték tekinteni Komjáthyt, az irodalmi reakció is azonnal igyekezett kisajátítani alakját. Rákosi Jenő Ady közismertségének ellensúlyozására és megrágalmazására próbálta felhasználni Komjáthy magányba kényszerített életét. S ezzel nemcsak Ady, de Komjáthy költészetét is megpróbálta meghamisítani. Az ő segítségével jelent meg Sikahonyi Antal jellegtelen és jelentéktelen könyve Komjáthyról, melynek oly kitűnő bírálatát írta meg Babits. Az irodalom halottjai c. esszéjében.

Ezzel a művel kezdődtek meg a viták Komjáthy körül. Már Babits Mihály is észrevette, hogy az a hivatalos irodalom- és kulturpolitika, mely életében teljesen háttérbe szorította Komjáthy Jenőt és alkotásait, halála után megpróbálja életművét kijátszani a megújuló, haladó költészet ellen. Ezt írja: „Ma az az irodalmi fórum, mely bennünket kiátkoz, ugyanaz fedezte fel Komjáthy Jenőt, sőt Komjáthy nevét ellenünk használja.” Babits Mihály volt az első, aki szót emelt a Komjáthy portré

meghamisítása ellen, és ugyancsak Babits volt az első, aki — Sikabonyi könyvével polemizálva — megkísérelte Komjáthy valódi költői portréjának megrajzolását. Babits az esztéta kitűnő érzékenységgel vette az új stílust észre, mely Komjáthy költészetével kezdődött irodalmunkban. De a társadalmi háttér megrajzolását már nem vállalja, nem is keresi azokat az okokat, azokat a társadalmi hatásokat, melyek Komjáthy költészetét alakították. Nem veszi észre, hogy Komjáthy egyáltalán nem írt az uralkodó osztályok szájíze szerint, — ezért lett életében társtalan, holtában elfeledett.

Azonban Babits kritikája — minden erénye és jószándéka ellenére sem nevezhető hibátlannak. Míg Sikabonyi az uralkodó osztályok érdekeit kiszolgáló hivatalos irodalom szempontjait figyelembe véve torzítja el Komjáthy alakját; addig Babits — éppen ezért, mert nem fedi fel a társadalmi viszonyok és a költői életmű közti kölcsönhatásokat — abban téved, hogy: „Komjáthy költészete ezért a par excellence elvont, intellektuális költészet.” S azt az állítást sem fogadhatjuk el, hogy Komjáthy költészetének egyetlen meghatározója a költő egyéni, belső élményvilága. Ma már világosan látjuk, hogy nem elégséges egy költői életmű vizsgálatát a pszichológia és az esztétika irányából megközelíteni, a valósághű elemzésnek okvetlen fel kell tárnia a költő és a társadalom kapcsolatát.

Ilyen tanulmány azonban még sokáig nem készült Komjáthvról. Miután az irodalmi reakciónak sikerült kisajátítania a költőt, ismét támadni kezdték, vagy elhallgatták jelentőségét. Beöthy Zsolt kozmopolitizmussal, magyartalansággal vádolja, — ezt a vádat Riedl Frigyes utasítja vissza egyetemi előadásában. Riedl Frigyes az első, aki egyetemi katedráról részletesebben méltatja költészetét, de a lényegét ő sem látja meg: az egész életművet az akkor divatos lélektani módszerrel igyekszik megmagyarázni.

Érdekes azt is megfigyelni, hogy melyik kritikusa mit emel ki Komjáthy életművéből? A konzervatív kritikusok csak a szerelmi költészetet, az Éloa ciklust tartották elismerésre méltónak. Panteizmusa már gyanút váltott ki, világnézeti válságról beszélnek költészetével kapcsolatban. Kora társadalmával szembeforduló, lázadó verseiről hallgattak, vagy teljes értetlenséggel fogadták azokat. A két világháború közötti időszakban Horváth János foglalkozott költészetével. Kiváló filológiai érzéssel kutatja fel Komjáthy költészetében Petőfi inspiráló hatását. Meglátja a két költő egyéniségében a rokon vonásokat. Kimutatja Komjáthy hatását Adv szimbolizmusára. Mindez azt bizonyítja, hogy formai tekintetben Horváth János rendkívül finom megfigyelésekkel gazdagította a költő portréját, de mondanivalóját tekintve ő sem tudott eljutni az életmű teljes megértéséig. Ezért nem látja meg Komjáthy lázadó verseinek a jelentőségét sem. „Elfojtott cselekvő ösztöne volt. Ez az ösztöne munkál tovább egy csoport harciasnak mondható versében. Mint valamely szabadságharc — eszmeharc — vezére toboroz, vezet rohamra milliókat, de nem látja miféle ellenség ellen, mily végcél érdekében, s hogy mi szüksége neki a seregre.” — írja Horváth János, pedig csak ő nem értette meg a célt, amelyért Komjáthy harcol. A költő nyíltan hangoztatta: „Új világ, új hit, új állam, új hon, új élet, új eszmék...” Felépíteni „a Testvériség szent csarnokát...” — ezek voltak Komjáthy céljai, ezekért harcolt költészetével.

Igaz, hogy ő sem tudta, hogy milyen legyen az az új hon, milyenek legyenek az új eszmék, de azt tudta, hogy nem a feudálkapitalista Magyarország a nép igazi hazája és nem a dzsentrizmus az igazi eszmék, azt is tudta, hogy ezek ellen az eszmék ellen harcolni kell, hogy le kell győzni őket.

A felszabadulás után a költő életművének marxista igényű feldolgozását Komlós Aladár készítette el. Az ő írása mindmáig legjelentősebb alkotása a Komjáthy-irodalomnak. Felfedezi, hogy a költő fiatalsága lázadás a dualizmus hazug világa ellen, hogy egyénisége azért nem tűr korlátokat, mert teljes ellentéte a konformista dzsentrinek, ez okozza közvetlenül magányosságát is. „A szabadság és szerelem igénye Petőfin kívül senkiben sem élt forróbb szenvedéllyel, mint benne.” — állapítja meg Komlós Aladár. Tanulmányában felhívja a figyelmet a Kritikai szempontok című esszére, mellyel ő foglalkozott először érdemlegesen. Hangsúlyozza, hogy ez az esszé kulcs Komjáthy költészetének megértéséhez is. Komlós Aladár mélyrehatóan elemzi a legszebb verseket, rámutat arra, hogy a költő a szenici magányban miként döbben rá a nép nyomorúságára és a társadalmi igazságtalanságokra. Figyelmeztet, hogy a múlt század 80-as éveiben Komjáthy az egyetlen magyar költő, akinek a verseiben társadalmi követeléseket találunk, hogy ezekben a költeményekben nyoma sincs a kor többi költőjére jellemző önelégültségnek.

Komlós Aladár tanulmányának a főértéke, hogy kijelölte Komjáthy helyét költészetünk fejlődésvonalában, elemezte a költő és a társadalom kapcsolatát és ennek a kapcsolatnak a hatását a költő életművére, felhívta a figyelmet a lázadó versekre, melyekből kicsendül a dualizmus társadalmi rendszerének bírálata.

Komjáthy költészetével kapcsolatos részletkérdésekben még ma sem lezárt a vita. Pl: Nagy Miklós nem osztja azt a véleményt, mely szerint Komjáthy közvetlen előde Adynak. Szerinte ez a megállapítás inkább csak formai tekintetben érvényes, ugyanis Komjáthyból hiányzott Ady forradalmisága. Ezért inkább Juhász Gyula költészetét tartja kapcsolatba hozhatónak Komjáthyval.

Egy fontos tényt kell megállapítanunk, ami indokolttá tette, hogy részletesebben foglalkozzunk a Komjáthy-irodalommal: a Komjáthyval kapcsolatos állásfoglalás mindig próbaköve volt az irodalmi haladás ügyének. Akik elutasították Komjáthyt, azok mereven elzárkóztak az irodalmi haladástól is, mind tartalmi, mind formai tekintetben konzervatívak voltak. Akik bizonytalankodtak Komjáthy megítélésében, azok az egész modern magyar költészet előtt többé-kevésbé értetlenül állnak. Viszont az irodalmi haladás úttörői — tévedéseik ellenére is — elismerték és méltatták a költő életművét, elődüknek és példaképüknek tartották a költőt. Az a tény is, hogy Komjáthy költészete körül ilyen sokféle vélemény alakult ki, s hogy költészete különböző kritikusi állásfoglalások ütköző pontja lett, életművének nagy jelentőségét bizonyítja.

IRODALOM

Falágyi Menyhért: Egy rajongóról. (Komjáthy Jenő emlékezete) Magyar Szalon. 1895.

Sikabonyi Antal: Komjáthy Jenő. 1909.

Lapkritikák és nyilatkozatok Komjáthy Jenőről. Kiad. Komjáthy Vidor. 1909.

Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky. Komjáthy. 1933.

Babits Mihály: Az irodalom halottjai. Nyugat. 1910. I.

Horváth János: Tanulmányok. 1956.

Rónay György: Petőfi és Ady közt. 1958.

Komlós Aladár: Komjáthy Jenő. MTA Nyelv- és Irodalomtud. Oszt. Közl. 1955.

Komjáthy Jenő: A homályból. (Válogatott versek) Helikon. 1968.